

In deze rubriek wordt het palet aan theoretische stromingen en theoretische oriëntaties in kwalitatieve onderzoeksbenaderingen belicht. Redacteur voor deze rubriek is Fijgje de Boer: fjjgjedeb@chello.nl.

Het onderzoeken van verhalen over het zelf: een narratieve, rizomatische benadering¹

Jasmina Sermijn, Gerrit Loots en Patrick Devlieger

(Onderzoeker): Zoals ik je reeds vertelde, ben ik geïnteresseerd in de wijze waarop mensen die een diagnose toegewezen kregen, over zichzelf vertellen. Het is de bedoeling dat jij mij vandaag wat meer vertelt over jezelf, over je leven. Ik heb geen vragen voorbereid, het is de bedoeling dat jij vertelt wat jij belangrijk vindt.

(Charlotte): Ok (lacht) ... waar kan ik beginnen...

(Onderzoeker): Je mag beginnen waar je wilt, vertellen wat je zelf belangrijk vindt.

(Charlotte): Ja, ... dat is moeilijk (lacht), dat is gesjouwel, het is zo moeilijk om uit het niets... ik zal gewoon vertellen waaraan ik nu denk ... Dus vorig jaar, of was het twee jaar geleden in de zomer, was ik niet tevreden met mezelf. Ik voelde me niet dik, maar ik voelde me niet fijn in mijn vel en begon steeds minder te eten, ik vond mezelf niet echt mooi, maar ik at nog. Maar ik at steeds minder en ik merkte dat dat me een fijn gevoel gaf, dat ik zo strikt was en regels voor mezelf ging opstellen. Toen heb ik dat een jaar gedaan en het werd steeds erger, minder eten, niks eten. Het werd steeds erger en toen begon ik mezelf echt dik te vinden. Ik denk nu ook aan iets, eigenlijk was ik vroeger al geïnteresseerd in anorexia. Ik herinner me dat ik er boeken, romans over meisjes die zichzelf te dik vinden, over las en dat ik er een keer een spreekbeurt over heb gedaan. Misschien is dat wel de reden, de oorzaak van het feit dat ik het zelf gekregen heb. Ik weet niet... De psycholoog zegt dat er andere dingen zijn, dat het te maken heeft met de relatie tussen mij en mijn ouders ... maar dat geloof ik niet. Ik denk dat het misschien door die boeken komt ... Wat zouden zij er nu mee te maken kunnen hebben? ... Ja, ik wist zelf wel dat het niet goed was, maar ik wilde niet toegeven dat er iets was want ik voelde me perfect, nog steeds niet goed, maar ik voelde me steeds beter als ik minder at en zo en toen ik naar het ziekenhuis ging, moest ik elke week bij de psycholoog gaan, een uur en dat vond ik heel erg fijn. In het begin had ik het zo moeilijk daar... dan werd mijn eetschema aangepast. Ik moest dan meer gaan eten, dat vond ik echt moeilijk, allemaal dingen die ik nooit zou willen eten. Nu heb ik daar helemaal geen problemen meer mee. Ik ben nu helemaal beter. ... Ik weet niet of ik echt helemaal beter ben, maar ik voel me helemaal beter, maar ik weet niet of ik wel helemaal beter ben. Ik voel me helemaal beter. Het is een beetje verleden tijd voor mij deze peri-

¹ Dit artikel is grotendeels gebaseerd op: Sermijn (2008); Sermijn, Devlieger & Loots (2008).

ode. Ja, het is nog steeds... als ik andere meisjes zie die 's middags een appel eten dan denk ik 'oh nee ze hebben anorexia'. Ik wil er met niemand over praten, zeker niet met meisjes, het is een soort angst dat anderen wel mogen doen wat ik niet mocht. Nu kan ik weer gewoon ... Als ik dan ergens uit eten ging 'oh nee, dan moet ik weer iets eten, oh nee, niet op schoolreis want dan moet ik ook weer eten, oh nee'. De hele tijd met eten en nu zijn schoolreisjes geen probleem en kan ik weer gewoon op vakantie met anderen. Er zijn nog steeds van die dingen in mijn hoofd, ik wil heel gezond eten: geen frieten, dat wil ik nooit eten, geen taart, dat soort dingen en nog bij andere meisjes, dat ik erop let wat die eten. Vroeger zat ik daar de hele tijd over na te denken als ik thuis kwam: 'Oh, zij at een appel, misschien wordt ze dan dunner dan ik.' Nu is het niet meer zo, ... nu gaat het gewoon allemaal makkelijker, het leven is een stuk makkelijker. Ja, en voor de rest... ik heb veel hobby's, ...

Het voorgaande verhaalfragment is een passage uit het eerste gesprek dat ik met Charlotte² had – de eerste participant die ik ontmoette in een onderzoeksproject naar de wijze waarop het zelf narratief geconstrueerd wordt. Toen ik Charlotte vroeg om over haarzelf te vertellen, merkte ik dat zij dat op een manier deed die verschilde van wat ik impliciet verwachtte. Ik verwachtte een coherent verhaal met een begin, midden en einde. Deze verwachting stemt overeen met het (westers) dominant traditioneel discours over hoe (zelf)verhalen eruit zouden moeten zien. De traditionele notie is dat een verhaal een 'lineair compleet geheel [is] dat gekenmerkt wordt door een plot, een eenheid die ruimtelijk en temporeel geordend is' (zie onder meer Bruner, 1986, 2002; Connelly & Clandinin, 1986, 1990; Polkinghorne, 1995; Ricoeur, 1983, 1985, 1992). Uitgaande van deze notie kunnen we stellen dat het narratieve zelf – hoewel het temporeel veranderlijk is – gekenmerkt wordt door de aanwezigheid van een plot, die het verhaal van een persoon (en het zelf) in een lineair, gestructureerd geheel vormt. Het voorgaande verhaalfragment is echter noch volledig coherent noch volledig lineair gestructureerd rond één plot. Integendeel, het verhaal van Charlotte bestaat eerder uit een amalgaam van losse – soms tegenstrijdige – fragmenten van ideeën, herinneringen, gevoelens, gebeurtenissen. Hoewel sommige delen van haar verhaal traditionele verhaaleigenschappen bezitten, zijn er even zoveel tegenstrijdige, ruimtelijk en temporeel discontinue verhaalelementen aanwezig.

Deze ervaring was het begin van een zoektocht naar een alternatieve verhaalnotie, een andere kijk op het narratieve zelf, die onderzoekers een houvast kan bieden in het beluisteren en interpreteren van verhalen, die participanten in het kader van een onderzoek over zichzelf vertellen.

---

2 De 'ik' die hier spreekt, verwijst naar de stem van Jasmina Sermijn, de eerste auteur. Charlotte is een meisje van 18, die twee jaar geleden de diagnose 'anorexia' toegewezen kreeg. Sinds haar opname in het ziekenhuis, toen zij 16 was, wordt zij regelmatig 'gevolgd' door artsen en een psycholoog. Zij zit momenteel in het laatste jaar van de middelbare school en is van plan om volgend jaar naar de universiteit te gaan.

Ongetemde verhalen: het Zelf als postmodern verhaal

De kloof tussen de traditionele verhaalnotie en de wijze waarop Charlotte over zichzelf vertelt, riep de volgende vraag op: Zijn de narratieve kenmerken, zoals omschreven in de traditionele verhaalnotie, wel eigen aan de menselijke natuur? Het postmoderne uitgangspunt dat 'alles een verhaal is' (Currie, 1998), komt voort uit de idee dat traditionele verhaalkenmerken niet *eigen* zijn aan verhalen, noch aan mensen, maar beschouwd dienen te worden als sociaal-culturele constructen (zie onder meer Butler, 1990; Linde, 1993; Maan, 1999). Talrijke inter- en intraculturele onderzoeken (zie bijvoorbeeld Carrithers et al., 1985; Foucault, 1975, 1976, 1988; Geertz, 1973; Schneebaum, 1969; Shorter, 1977) hebben aangetoond dat de wijze waarop mensen zichzelf beschouwen en over zichzelf vertellen, niet universeel is en dat traditionele verhaalkenmerken en ook het traditionele verhaal zelf slechts effecten van discours zijn, creaties die gebruikt worden binnen bepaalde subculturen. Postmoderne narratologen gaan er dan ook van uit dat, aangezien narratieve kenmerken niet eigen zijn aan de menselijke natuur, er ook geen universele definitie kan bestaan van wat een verhaal in essentie is en hoe het eruit moet zien. Wel vinden we in de postmoderne narratieve theorie (zie onder meer Currie 1998; Herman & Vervaeck, 2005) enkele kenmerken terug die als 'typisch' voor postmoderne verhalen kunnen worden beschouwd:

- geen synthese van het heterogene (de verhaalelementen worden niet gesynthetiseerd rond een plot);
- geen hiërarchie, maar narratieve lateraliteit (een verhaal is een verzameling van horizontale verhaalelementen);
- het laten bestaan van het 'monster'³ (van het geheel van elementen dat zich niet laat onderbrengen in een traditionele verhaalstructuur):
  - monsterlijke tijd (niet-lineair geordende tijd, bijvoorbeeld verhaalelementen die moeilijk te dateren zijn of indruisen tegen de scheiding tussen verleden-heden-toekomst);
  - monsterlijke causaliteit (geen duidelijke lineaire oorzaak-gevolgrelaties);
  - monsterlijke ruimte (een ruimte die voortdurend in beweging is en geen vaste centra kent).

Deze kenmerken maken duidelijk dat de postmoderne notie heel anders naar verhalen kijkt dan de traditionele notie. Waar de traditionele notie de noodzaak van het stroomlijnen van alle verhaalelementen in één compleet geordend geheel benadrukt, legt de postmoderne notie nadruk op al dat wat in de traditionele notie buitengesloten wordt. Ze hecht belang aan *het laten bestaan* van alles wat niet in een gestroomlijnd verhaal past, aan die verhaalelementen waarvoor geen plaats is in een traditionele verhaalstructuur. Vandaar dat postmoderne verhalen ook wel 'ongetemde verhalen' of 'les narratives sauvages' genoemd worden (Herman & Vervaeck, 2005: 114).

Uitgaande van deze postmoderne verhaalnotie, zouden we het zelf kunnen opvatten als een ongetemd verhaal, een verhaal dat bestaat uit een heterogene verzameling van hori-

---

3 Term ontleend aan Gibson, in navolging van Foucault en Derrida (zie Herman & Vervaeck, 2005).

zontale en soms ‘monsterlijke’ verhaalelementen die een persoon over zichzelf vertelt en die niet tot synthese worden gebracht in één coherent verhaal waaraan de persoon zijn zelfheid ontleent. Deze visie – het narratieve zelf als postmodern verhaal – vindt aansluiting bij de postmoderne idee dat het zelf geen stabiele kern heeft, maar meervoudig, meerstemmig, discontinu en gefragmenteerd is (zie onder meer Braidotti, 1994; Davies & Harré, 1990; Derrida, 1976; Gergen, 1989, 1991; Lyotard, 1979).

Wanneer we terugblikken op het verhaalfragment van Charlotte, kan gesteld worden dat de postmoderne verhaalnotie beter aansluit bij de alledaagse narratieve praktijk. Het verhaal van Charlotte over haarzelf is geen traditioneel verhaal. Het is eerder een heterogene verzameling van soms gestroomlijnde, soms ongetemde verhaalelementen. Beide verhaalnoties overziend, kunnen we hier voorlopig concluderen dat de postmoderne notie ruimte creëert voor *alternatieve verhaalstructuren* die beter aansluiten bij alledaagse narratieve praktijken waarmee wij als onderzoekers in aanraking komen.

Toch blijft – ondanks de hiervoor genoemde kenmerken – de postmoderne verhaalnotie te vaag, waardoor zij onvoldoende leidraad biedt aan narratieve onderzoekers. Daarom introduceren we in het vervolg van deze tekst een metafoor, namelijk het narratieve zelf als ‘rizoom’ (zie Deleuze & Guattari, 1976). Deze metafoor creëert een bruikbare visie om verhalen over het zelf te bekijken.

Het rizoom als metafoor voor de narratieve constructie van zelfheid

Het begrip rizoom is afkomstig uit de biologie en verwijst naar een ondergronds wortelsysteem, een open gedecentraliseerd netwerk, dat op een niet te overziene, horizontale manier uitwaaiert naar alle kanten. Een rizoom kan de meest uiteenlopende vormen aannemen: in vertakkingen en zich uitbreiden in alle richtingen vanaf de oppervlakte tot diep ondergronds in de vorm van bollen en knollen. Wat een rizoom als metafoor voor ons interessant maakt, is in de eerste plaats dat het gekenmerkt wordt door *meerdere ingangen*. Er bestaat geen hoofdingang of beginpunt dat leidt naar één centraal punt. Het bestaan van meerdere ingangen impliceert een tweede belangrijk kenmerk, *veelheid*. Met dit principe wordt verwezen naar het bestaan van een veelheid die niet omgevormd kan worden tot een eenheid op subject- of objectniveau. Als er al sprake is van ‘eenheid’ binnen het rizoom, dan wijst dat enkel op een ‘machtsovername’ van een bepaalde dimensie (bijvoorbeeld van een bepaald discours). Maar zo’n machtsovername kan slechts beschouwd worden als een schijneenheid in de veelheid. Binnen de veelheid bestaat geen duidelijke hiërarchie, ordening of volgorde. Dit maakt dat elk punt van een rizoom verbonden kan worden met elk ander punt in het rizoom (principe van *verbinding*). En hoewel een rizoom op elke plaats gebroken of vernietigd kan worden, zal het steeds verder groeien volgens andere lijnen of andere verbindingen (principe van de *niet-betekenisdragende breuk*). Deleuze en Guattari vergelijken het rizoom ook met een kaart (principe van de *cartografie*). Evenals een kaart is een rizoom open, ontvankelijk voor het constant opnemen van veranderingen.

Hoe kunnen we het rizoom met zijn hiervoor genoemde kenmerken als metafoor voor de narratieve constructie van het zelf gebruiken? Hoe kan deze metafoor onderzoekers een kijk bieden op verhalen van participanten over zichzelf? Om dit te verduidelijken passen we de verschillende kenmerken van het rizoom toe op het verhaalfragment van Charlotte.

Meerdere ingangen

Wanneer we het zelf als een rizomatisch verhaal beschouwen, gaan we ervan uit dat er geen juiste ingang bestaat die de onderzoeker de weg aanwijst om tot 'dé waarheid' over het zelf van de participanten te komen. Het idee dat je dé werkelijkheid, het échte narratieve zelf van een persoon zou kunnen 'vatten', wordt volledig losgelaten. Zelfheid als rizomatisch verhaal heeft vele mogelijke ingangen en elke ingang zal leiden tot een andere constructie van zelfheid. Dit betekent dat wanneer je als onderzoeker aan een participant vraagt om over zichzelf te vertellen, één of enkele mogelijke ingangen van het rizomatisch netwerk betreden worden. Welke ingangen worden genomen, kan van vele factoren afhankelijk zijn, maar wordt onder meer bepaald door het publiek tot wie de participant spreekt (in de eerste plaats de onderzoeker), de context waarin het spreken plaatsvindt (de maatschappelijk-culturele context, de context van het onderzoek, et cetera), de onderzoeksvraag (de wijze waarop de onderzoeker het onderzoek voorstelt en vragen stelt) en de positie van participant en onderzoeker (bijvoorbeeld leeftijd, geslacht, doelstellingen, ideologieën, et cetera). Hierbij moet de onderzoeker niet vergeten dat hij/zij zelf deel wordt van het rizoom: 'zodra je binnen bent, ben je gekoppeld'. Onderzoekers bevin-den zich niet als 'objectieve observatoren' buiten het rizomatisch verhaal.

Wat betekent het als we de narratieve zelfheid van Charlotte als een rizomatisch verhaal met meerdere ingangen beschouwen? Het principe van meerdere ingangen houdt allereerst in dat er niet zoiets bestaat als dé juiste ingang, dé correcte vraag om tot de zelfheid van Charlotte te komen. Wat zou trouwens dé juiste ingang zijn? Als er niet zoiets bestaat als 'één waar kernzelf', hoe zou er dan één juiste ingang tot dat zelf kunnen bestaan?

Charlotte geeft aan dat ze niet goed weet waar ze haar verhaal kan starten: 'Waar kan ik beginnen...' Uiteindelijk zegt ze dat ze zal vertellen waaraan ze op dat moment denkt, waarna ze haar verhaal start met de periode waarin ze voor het eerst minder begon te eten. Waarom neemt ze deze ingang? Zou ze dezelfde ingang nemen als ze in een andere context tegenover een andere persoon over zichzelf zou vertellen?

Wat later in het gesprek stelde ik haar de volgende vraag: 'Toen ik daarnet zei dat je mocht vertellen over jezelf, over wat je zelf belangrijk vindt, zei je dat je het moeilijk vond om te weten waar je moest starten. Je bent dan begonnen te vertellen over de periode waarin je minder begon te eten. Zou je je verhaal ook daar starten moest je het tegen iemand anders vertellen, bijvoorbeeld iemand nieuw die je leert kennen?'

Charlotte antwoordde: 'Nee, ik zou nooit dat stuk vertellen dat ik nu tegen u verteld heb. Ik denk zelfs niet dat ik het ooit tegen iemand nieuw nog zou vertellen... het hoort voor mij bij het verleden. Ik vertel het tegen u omdat ik weet dat jij daarin geïnteresseerd bent, voor je onderzoek ...'

Dit antwoord toont duidelijk aan dat de ingang die een persoon in zijn verhalennetwerk betreedt, geplaatst moet worden binnen de context waarin het vertellen plaatsgrijpt. Charlotte begint haar verhaal met het vertellen van datgene van haarzelf waarvan zij denkt dat het *voor mij*, voor mijn onderzoek, belangrijk is. In andere contexten, tegenover andere personen, zou zij waarschijnlijk heel andere ingangen nemen, heel andere verhalen over zichzelf vertellen. Het is dan ook belangrijk dat je je als onderzoeker bewust bent van het gegeven dat je slechts een fractie van het verhalennetwerk van het narratieve zelf van je participant te horen krijgt.

Veelheid

Uitgaande van het principe van veelheid, kunnen we het narratieve zelf beschouwen als bestaande uit een veelheid aan verhalen die niet tot één geheel gereduceerd kunnen worden. In tegenstelling tot traditionele verhaaldenkers, die de noodzaak benadrukken van het scheppen van eenheid, gaat men hier ervan uit dat er niet één allesomvattend coherent verhaal bestaat waarin een subject al zijn zelfervaringen kan gieten en zichzelf herkent. Integendeel, er bestaat een veelheid aan verhaalfragmenten die – afhankelijk van de ingangen die worden genomen – elk een andere versie van zelfheid construeren. Het ‘zelf-als-verhaal’ kan steeds door verschillende ‘ikken’ verteld worden. Hierdoor is er geen sprake van een plot op langere termijn en geen noodzakelijke samenhang van ruimte en tijd. De verhalen die participant en onderzoeker samen construeren, bieden slechts een vluchtige blik op de veelheid aan verhalen die geconstrueerd zouden kunnen worden. Op het ogenblik dat de participant tegen de onderzoeker over zichzelf vertelt, spreekt hij vanuit een momentaan, contextueel gebonden ‘ik’. Hoewel dit ‘ik’ meerstemmig is en voortdurend beweegt, kan het, vanuit een menselijk verlangen naar ordening, trachten om in de vertellingen samenhang en eenheid te creëren. Deze eenheid wordt door rizoomdenkers als een illusie beschouwd aangezien elke vertelling lokaal en tijdelijk is. Eenheid kan beschouwd worden als de tijdelijke machtsovername van één verhaal met het gevolg dat andere mogelijke verhaalconstructies op dat moment (omwille van welke reden dan ook) worden buitengesloten. Zo kan een bepaalde constructie op een specifiek moment, binnen een specifieke context, overheersen en voor de participant en de onderzoeker de illusie creëren dat deze een eenheid vormt en dat dit het enige mogelijke verhaal is. Maar rizoomdenkers houden steeds in het achterhoofd dat dit slechts schijn is, aangezien er naast dit verhaal nog vele andere verhalen kunnen bestaan die op dat moment niet belicht worden.

Wanneer we deze ideeën terugkoppelen naar het voorbeeld van Charlotte, betekent dit dat we ervan uitgaan dat het narratieve zelf van Charlotte uit een veelheid aan verhalen bestaat die niet tot eenheid gebracht kunnen worden. Het verhaal van Charlotte bestaat uit een veelheid aan verhaalelementen waarvan sommige coherent en lineair geordend zijn, maar andere ook tegenstrijdig zijn. Hoe kun je tegenstrijdige elementen als:

- ‘Ik ben nu helemaal beter’
- ‘Ik weet niet of ik echt helemaal beter ben’

- ‘Ik voel me wel helemaal beter’
- ‘Het is verleden tijd voor mij, die periode’
- ‘Er zijn nog steeds van die dingen in mijn hoofd’

tot eenheid brengen? En stel dat je ze als onderzoeker in een coherente eenheid zou dwingen, bijvoorbeeld door er een hypothetische lineaire causaliteit aan te koppelen, zou je dan geen onrecht doen aan hetgeen Charlotte over zichzelf vertelt?

Het beschouwen van zelfheid als een veelheid betekent niet dat we in een volledige chaos of fragmentatie vervallen. Zoals narratieve onderzoekers (zie onder meer Westerhof, 2008) aantonen, hebben mensen soms behoefte aan ordening, aan de idee dat zij individuen zijn die op coherente wijze betekenis kunnen verlenen aan zichzelf. Deze nood wordt ingevuld door de co-constructie van lokale, contextgebonden verhalen, die een illusie van ‘eenheid’, ‘coherentie’ en ‘duidelijkheid’ creëren. Wanneer Charlotte vertelt dat zij denkt dat de oorzaak van haar ‘anorexia’ ligt in het feit dat zij als kind boeken over anorexia las, beschouwt zij dit verband op het moment dat ze het vertelt als dé waarheid. Het feit dat ze even later zegt dat haar psycholoog denkt dat er andere mogelijke verbanden zijn, toont echter dat er andere ingangen en verhalen kunnen bestaan die op dat moment niet belicht worden.

Het denken in termen van veelheid houdt in dat we aandacht schenken aan de rijkheid van hetgeen Charlotte ons vertelt. Het betekent *niet* dat er geen tijdelijke schijneenheid of -coherentie mag bestaan, wel dat we rekening houden met de idee dat elke ingang van het rizomatisch verhaal kan leiden tot andere en soms tegenstrijdige verhaalfragmenten.

Verbinding en niet-betekenisdragende breuk

Het principe van verbinding verwijst naar het gegeven dat verhalen die mensen over zichzelf vertellen niet altijd geordend zijn volgens logische, lineaire verbanden. Het traditioneel lineair denken wordt vervangen door een denken in termen van ontelbare verbindingen, waarvan (afhankelijk van de ingangen die men ‘kiest’) sommige zichtbaar worden gemaakt en andere onzichtbaar zullen blijven. Dit denken in termen van verbindingen maakt dat narratieve zelfheid benaderd kan worden vanuit een grotere complexiteit die uit méér bestaat dan logische lineaire relaties.

De tegenstrijdige gevoelens die in Charlottes verhaal naar voren komen (‘ik ben nu helemaal beter, ik weet niet of ik echt helemaal beter ben, ik voel me wel helemaal beter,...’) kan zij op het moment dat ze deze aanbrengt, niet verbinden volgens logisch-lineaire principes. De gevoelens waarmee zij worstelt, kan zij niet integreren in een coherente verklaring.

Het principe van de niet-betekenisdragende breuk houdt in dat verbindingen tussen verhaalelementen op elk moment verbroken en vervangen kunnen worden door nieuwe verbindingen. Een breuk is nooit fataal aangezien er steeds nieuwe verbindingen ontstaan die nieuwe wegen creëren.

Een voorbeeld van zo’n breuk vinden we in het volgende fragment, dat Charlotte twee weken later vertelt:

‘... ik heb nog wat met mijn psycholoog gesproken over de mogelijke oorzaken van mijn anorexie. ... vorige keer zei ik dat ik dacht dat ik het gekregen had omdat ik er al van jongs af aan boeken over las. Maar ondertussen heb ik daar een ander idee over... ik heb zitten nadenken en ik weet nu dat het niet daardoor komt. Die boeken, dat was eigenlijk al een begin, een eerste symptoom. Ik weet nu dat het te maken heeft met mijn ouders, de manier waarop zij met mij omgaan. Ik moet altijd van alles van hen, ze weten altijd alles van mij, willen alles van mij onder controle hebben. En de anorexia, die hadden ze niet onder controle...het was mijn manier om mij tegen hen te verzetten...’

Dit fragment geeft goed weer hoe bepaalde verbindingen verbroken worden waarvoor nieuwe in de plaats komen. Charlotte creëert hier een andere ingang om naar ‘haar’ anorexie te kijken.

Cartografie

Het principe van cartografie impliceert dat we narratieve zelfheid kunnen vergelijken met een open en veranderlijke kaart van vertellingen. De vertellingen van iemand over zichzelf zijn nooit af. Ze vormen een blijvend proces van co-constructie en co-reconstructie. Als onderzoeker kun je dan ook onmogelijk zicht hebben op de volledige kaart van de participant aangezien deze meervoudig en veranderlijk is. Je kunt slechts enkele regio's, enkele paden, exploreren tegelijkertijd beseffend dat je ook zelf deel uitmaakt van deze exploratie.

Voorlopige conclusie: rizomatisch denken en narratief onderzoek

Het opvatten van het zelf als een rizomatisch verhaal doorbreekt het traditionele verhaaldenken en creëert een nieuwe, *open ruimte* voor onderzoekers om verhalen van participanten te beluisteren en te interpreteren. Rizomatische onderzoekers gaan daarbij niet op zoek naar het enige, juiste, coherente verhaal rond iemands leven of zelfheid. Zij vertrekken vanuit de idee dat het *onmogelijk* is om de zelfheid van een persoon in zijn totaliteit te vatten. Het rizomatische zelf kent vele ingangen, is gefragmenteerd, tegenstrijdig en veranderlijk. Dit maakt dat wij als onderzoekers – samen met onze participanten – slechts één of enkele ingangen in het rizomatisch verhalennetwerk betreden. Er worden enkele paden bewandeld, enkele tijdelijke en contextgebonden verhalen geco-constructueerd, terwijl vele andere verhalen onopgemerkt zullen blijven. Belangrijk om te benadrukken is dat dit alles niet betekent dat verhaalonderzoek vanuit een rizomatisch standpunt minder ‘werkelijk’ wordt. Om de woorden van Deleuze en Guattari (1976) te gebruiken: in een rizoom kun je binnenkomen waar je maar wilt, geen enkele ingang heeft het privilege. Het enige wat verandert naargelang je een ingang kiest, is de kaart van het rizoom. Hoewel je als onderzoeker slechts enkele stukken, enkele landschappen van de kaart zal exploreren, kunnen deze landschappen veel waardevolle informatie bevatten.

Onderzoeker en participant zijn twee nomaden die samen een reis maken: bepaalde werelddelen, landen, zullen zij uitgebreid bezoeken, van andere vangen zij vluchtige blikken op en nog andere blijven hen onbekend. Na hun reis sterft het rizoom niet af, het groeit gewoon verder ...

Literatuur

- Braidotti, R. (1994). *Nomadic subjects*. New York: Columbia University Press.
- Bruner, J. (1986). *Actual minds, possible worlds*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bruner, J. (2002). *Making stories. Law, literature, life*. Cambridge: Harvard University Press.
- Butler, J. (1990). *Gender trouble. Feminism and the subversion of identity*. New York: Routledge.
- Carrithers, M. et al. (1985). *The category of the person*. Cambridge University Press.
- Connelly, F.M. & Clandinin, D.J. (1986). On narrative method, personal philosophy and narrative unities in the story of teaching. *Journal of Research in Science Teaching*, 23(5), 283-310.
- Connelly, F.M. & Clandinin, D.J. (1990). Stories of experience and narrative inquiry. *Educational Researcher*, 19(5), 2-14.
- Currie, M. (1998). *Postmodern narrative theory*. New York: St. Martin's Press.
- Davies, B. & Harré, R. (1990). Positioning: the discursive production of selves. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 20, 43-63.
- Deleuze, G. & Guattari, F. (1976). *Rhizôme, introduction*. Paris: Editions de Minuit.
- Derrida, J. (1976). *Of grammatology* (Trans. G.C. Spivak). Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Foucault, M. (1975). *Surveiller et punir. Naissance de la prison*. Paris: Gallimard.
- Foucault, M. (1976). *Histoire de la sexualité. I. La volonté de savoir*. Paris: Gallimard.
- Foucault, M. (1988). The political technology of individuals. In: L.H. Martin, H. Gutman & P.H. Hutton (Eds.), *Technologies of the self. A seminar with Michel Foucault* (pp. 145-163). London: Tavistock publications.
- Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures*. New York: Basic Books.
- Gergen, K.J. (1989). Warranting voice and the elaboration of the self. In J. Shotter & K.J. Gergen (Eds.), *Texts of identity* (pp. 70-81). London: Sage.
- Gergen, K.J. (1991). *The saturated self. Dilemmas of identity in contemporary life*. New York: Basic Books.
- Gibson, A. (2004). *Towards a postmodern theory of narrative*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Herman, L. & Vervaeck, B. (2005). *Vertelduivels. Handboek Verhaalanalyse*. Brussel/Nijmegen: VUBPress/Vantilt.
- Linde, Ch. (1993). *Life stories. The creation of coherence*. Oxford: Oxford University Press.
- Liotard, J.F. (1979). *La condition postmoderne – rapport sur le savoir*. Paris: Editions de Minuit.
- Maan, A.K. (1999). *Internarrative identity*. Lanham: University Press of America.
- Polkinghorne, D.E. (1995). Narrative configuration in qualitative analysis. In: J.A. Hatch & R. Wisniewski (Eds.), *Life history and narrative*. London: The Falmer Press.

- Ricoeur, P. (1983). *Temps et récit 1. L'intrigue et le récit historique*. Paris: Seuil.
- Ricoeur, P. (1985). *Temps et récit 3. Le temps raconté*. Paris: Seuil.
- Ricoeur, P. (1992). *Oneself as another*. Chicago/London: The University of Chicago Press (oorspronkelijke uitgave: *Soi-même comme un autre*. Paris: Seuil, 1990).
- Schneebaum, T. (1969). *Keep the river on your right*. New York: Grove Press.
- Sermijn, J. (2008). *Ik in Veelvoud. Een zoektocht naar de relatie tussen mens en psychiatrische diagnose*. Leuven: Acco.
- Sermijn, J., Loots, G. & Devlieger, P. (2005). In dialoog rond het zelf: Van een modern Cartesiaans zelf naar alternatieve opvattingen rond zelfheid. *Tijdschrift voor Familietherapie*, 11(2), 117-153.
- Sermijn J., Devlieger, P. & Loots, G. (2008). The narrative construction of the self: selfhood as a rhizomatic story. *Qualitative Inquiry*, 14(8), 632-651.
- Shorter, E. (1977). *The making of the modern family*. New York: Basic Books.
- Westerhof, G. (2008). De analyse van levensverhalen: een psychologisch perspectief. *KWALON* 38, 13(2), 17-22.